

The following facts belong to the indisputable merits of the official and functional method. In the first place, it is worked out as a specialized instrument of cognition of just the Red Army military elite competence. In the second place, it is of universal character for determining a problem of the military elite competence in general.

Key words: qualification level, military elite, official and functional method.

А. В. ЗАМУРУЙЦЕВ, А. Ю. ЖИРЯКОВ
г. Мелитополь

ВОЗНИКНОВЕНИЕ КРИЗИСА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИОННОГО УРОВНЯ КАДРОВ РККА И ПУТИ ЕГО ПРЕОДОЛЕНИЯ В РОССИЙСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В начале XXI века стал ярко виден кризис при изучении проблемы квалификационного уровня советской военной элиты в российской историографии.

Выходом из этого кризиса стала разработка специального метода изучения компетентности военной элиты – должностно-функционального метода.

К несомненным достоинствам должностно-функционального метода относится то, что он, во-первых, разработан как специализированный инструмент познания, именно компетентности военной элиты РККА. Во-вторых, имеет универсальный характер для изучения проблемы компетентности военной элиты вообще.

Ключевые слова: квалификационный уровень, военная элита, должностно-функциональный метод.

Стаття надійшла до редколегії 08.11.2015

УДК 94(477.8)«1964/1985»

О. Л. МАЙБОРОДА
м. Луцьк
Mayboroda.ksyu@mail.ru

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОГО СЕЛА У ПЕРІОД ТАК ЗВАНОГО РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІЗМУ

В запропонованій статті охарактеризовано основні види джерел, що дозволяють відтворити ключові факти і тенденції та особливості розвитку культури, освіти і релігійного життя волинського села у 1964–1985 рр. Джерельну базу розподілено на такі групи: неопубліковані архівні документи; опубліковані документи і матеріали; статистичні збірники; періодичні видання. Зауважено, що особливо цінний фактичний регіональний матеріал використано з неопублікованих джерел, зосереджених у фондах Державного архіву Волинської області. При аналізі опублікованих джерел, зазначено на необхідності критичної оцінки і співставлення з іншими джерелами з метою об'єктивного відтворення історичних подій та процесів.

Ключові слова: Волинь, історичні джерела, культура, релігія, освіта.

Історія українського села 1960–1980-х рр. знайшла доволі широке відображення в науковій літературі. Аналіз опублікованих праць показує, що вони мають різноманітний тематичний спектр і стосуються економічного, соціального, культурного розвитку села. У період існування тоталітарної системи і жорсткого політичного та ідеологічного контролю

вітчизняна історична наука зазнала серйозних деформацій, а вільна й незалежна думка всіляко переслідувалася владою. Вченим здебільшого доводилося коментувати численні «історичні рішення» партії та уряду, виступи керівних діячів держави, а також постійно критикувати «буржуазну» науку та «націоналістичні» погляди. Напрями науко-

вих досліджень координувалися з Москви і пристосовувалися до союзної тематики. Слід зазначити, що згадана тенденція позначилася і на спеціальних публікаціях про Волинь 1960–1980-х рр. У них сільській тематиці приділялася лише незначна увага, зокрема в контексті характеристики господарства та з'ясування соціально-побутових і культурно-освітніх проблем періоду так званого розвинутого чи реального соціалізму. Це й зумовило актуальність даної розвідки.

Можливість глибокого і всебічного вивчення минулого, окремих наукових проблем значною мірою пов'язана з доступом до історичних джерел. Протягом тривалого часу великий масив архівних документів залишався недоступним для дослідників, зберігаючись у закритих спеціальних фондах. Це відчутно обмежувало пошук фактичного матеріалу і негативно позначалося на змісті наукових розвідок та їхньому сюжетному наповненні.

Наприкінці минулого століття почався процес поступового розсекречення архівних фондів і залучення до наукового обігу широкого кола документів, раніше приховуваних за грифами «таємно» і «цілком таємно». Цей процес сьогодні продовжується і стає ще більш інтенсивним та масштабним, сприяючи розробці нових наукових тем, відкриваючи перед істориками чималі дослідницькі перспективи.

Метою даної статті є аналіз джерельної бази вивчення культурно-освітнього стану волинського села у період так званого розвинутого соціалізму, а також окреслення проблемних питань, що потребують свого дослідження у майбутньому.

З метою повного і всебічного розкриття обраної теми автор використав різнопланові джерела, які можна поділити на такі групи: неопубліковані архівні документи; опубліковані документи і матеріали; статистичні збірники; періодичні видання; спогади. Вони дають можливість простежити загальні тенденції та особливості розвитку культури, освіти і релігійного життя волинського села.

До першої групи джерел відносяться неопубліковані документи, що зберігаються в ряді державних архівів України. У вивченні змісту і напрямків політики радянської влади на селі, діяльності різних державних органів щодо керівництва культурою, освітою і здійс-

нення контролю за церковно-релігійним життям важливе значення мають документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

У роботі використано ряд справ із фонду 1 (Верховної Ради УРСР) і фонду 2 (Ради Міністрів УРСР), які стосуються соціально-культурного розвитку села у досліджуваній період. Серед цих документів слід назвати протоколи засідань постійних депутатських комісій, постанови і циркулярні листи уряду, доповідні записки, інформаційні матеріали, статистичні звіти, що відображають основні аспекти політики влади на селі.

Певний інтерес становлять документи фонду 27 (Міністерства сільського господарства УРСР). Їх умовно можна розподілити на три підгрупи. До першої з них відносяться адміністративно-управлінські документи: постанови, розпорядження, накази, листування з вищими інстанціями; до другої – виробничі: зведені річні звіти, матеріали з питань електрифікації й механізації трудомістких процесів, оплати праці; до третьої – кадрові: щодо підготовки і підвищення кваліфікації робітників, їх кількісного і якісного складу тощо. Найбільшу цінність серед них становлять річні звіти колгоспів.

Висвітленню проблеми сприяє аналіз річних планів відомства, звіти і довідки про роботу музеїв, стан пам'яток архітектури, стенограми нарад музейних працівників, методичні поради щодо оформлення музейних кімнат. (ф. 5116 (Міністерства культури УРСР)). На особливу увагу заслуговують справи фонду 166 (Міністерства освіти УРСР), зокрема річні звіти Волинського обласного управління і районних відділів народної освіти, які містять докладний матеріал про матеріально-технічне забезпечення сільських шкіл, якісний склад учительських кадрів, успішність учнів та ін.

Важливе значення для проведеного дослідження мають документи фонду 4648 (Уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР), що відображають різні аспекти державно-церковних відносин. У справах згаданого фонду наводяться статистичні відомості про кількість церков, молитовних будинків, релігійних громад різних конфесій в Україні та окремих областях республіки, про стан

релігійної обрядовості і заходи влади щодо запровадження нових радянських обрядів, про розгортання атеїстичної пропаганди і боротьбу з «релігійними пережитками».

Документи, що дозволяють простежити політику партійного керівництва республіки і діяльність місцевих партійних органів на селі містяться в Центральному державному архіві громадських об'єднань України. Зокрема, автор опрацював ряд документів фонду 1 (ЦК Компартії України), серед них протоколи засідань Політбюро і Секретаріату ЦК та матеріали до них (описи 6, 8, 10). Використано окремі справи відділів ЦК Компартії України, а саме: загального (опис 25, 31), агітації і пропаганди (опис 71), а також сільськогосподарського (опис 80).

Документи партійних органів мають принципове значення не тільки для окреслення загальних параметрів політики тодішньої влади, але й для розуміння окремих напрямів діяльності партії на селі. Мова йде про політику в галузі культури та освіти, різні форми політико – ідеологічної роботи, боротьбу з релігійними віруваннями, формування нового духовного укладу населення західного регіону республіки тощо. У доповідних записках, інформаційних та інших матеріалах, що надходили в ЦК Компартії України з місцевих організацій, міститься чимало конкретних відомостей, які стосуються предмету проведеного дослідження.

Основну частину неопублікованих джерел, становлять документи Державного архіву Волинської області (ДАВО). Вони прямо й безпосередньо торкаються різних сюжетів роботи і дозволяють відтворити ключові факти та тенденції розвитку волинського села. Зокрема, вони містять матеріали місцевих партійних і державних органів, у тому числі з питань соціального, господарського, культурного, релігійного життя села. Це інформаційні, довідкові й статистичні матеріали про культурно-масову роботу, мережу й технічне забезпечення клубів і бібліотек, стан шкільної освіти і фахову підготовку вчительських кадрів тощо.

Важливими для вивчення проблеми є справи з фонду р-592 (Волинського обласного управління культури обласної Ради депутатів трудящих), які містять чимало відомостей про плани роботи, персональний склад, репертуар професійних і самодіяльних мистець-

ких колективів; про зміст і напрямки, форми й методи культурно-масової діяльності на селі; про кількісний і якісний склад клубних працівників, бібліотекарів і т. п. У них наводиться чимало відомостей про чисельність сільських бібліотек, їхні книжкові фонди, показники роботи, про місцеві музеї, музейні кімнати, збереження пам'яток культури та ін.

Цінний матеріал міститься у фонді р-393 (Уповноваженого Ради у справах Руської православної церкви при Раді Міністрів СРСР по Волинській області). Він стосується проблем церковно-релігійного життя, боротьби влади із так званими релігійними пережитками, здійснення атеїстичної пропаганди серед населення. У фонді зберігаються численні довідки, інформації, статистичні зведення, доповідні записки, які дозволяють досить детально з'ясувати стан релігійного життя в області. В них йдеться про мережу релігійних громад різних конфесій, чисельність культових споруд і священиків, склад церковних двадцятків, прибутки церков. Слід зазначити, що лівова частка документів цього фонду була під грифами «таємно» і «цілком таємно».

Багатий фактичний матеріал, що стосується стану освіти на Волині у досліджуваній період черпаємо у документах ряду відділів народної освіти районних виконавчих комітетів Волинської області, зокрема фонду р-612 (Камінь-Каширського районного відділу народної освіти), р-925 (Луцького районного відділу народної освіти), р-1031 (Любешівського районного відділу народної освіти), р-3097 (Ківерцівського районного відділу народної освіти). У справах згаданих фондів містяться дані про мережу сільських шкіл, матеріально-технічну базу освіти, кількісний і якісний склад вчителів та учнів, зміст навчально-виховної роботи, стан успішності школярів, діяльність комсомольської і піонерської організацій та інше.

Другу групу джерел складають опубліковані документи, насамперед збірники документів і матеріалів. Більшість з них вийшла в радянський період і містить офіційні партійні і державні матеріали, які підкреслюють здобутки та досягнення радянської влади. Вміщені у цих збірниках документи не зачіпають багатьох гострих політичних, господарських, соціальних і духовних проблем, що мали місце в українському селі у 60–80-х рр. ХХ ст. Зрозумі-

міло, що такі документи потребують критичної оцінки і співставлення з іншими джерелами з метою об'єктивного відтворення історичних подій та процесів.

До цієї групи відносяться стенограми і матеріали з'їздів, пленумів ЦК КПРС і ЦК Компартії України, стенограми сесій Верховних Рад СРСР та УРСР, хронологічні зібрання законів УРСР та указів Президії Верховної Ради УРСР, а також збірники постанов і розпоряджень уряду УРСР. Ці видання окреслюють загальні державно-правові рамки проблеми, вказують на принципові засади політики радянської влади, а тому становлять своєрідний документальний фон для вивчення культурного, освітнього і релігійного життя волинського села.

Використані документи партійних і державних органів союзного і республіканського рівнів дають уявлення про функціонування радянського владного механізму, дозволяють простежити послідовність прийняття владних рішень, проаналізувати їхній характер тощо. З цих документів видно, як жорстко й директивно регламентувалося суспільне життя, як централізовано визначалися і затверджувалися законодавчі акти, урядові постанови і розпорядження, а загалом – як функціонувала радянська тоталітарна система.

Певний інтерес викликають збірники документів і матеріалів «Волинь Радянська. 1939–1965 рр.», «Культурне будівництво в УРСР», «Освіта в Українській РСР», «Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР. 1939–1979», «Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР. 1939–1989», а також видані на загальносоюзних матеріалах збірники «Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа», «Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам», «Решения партии и правительства по сельскому хозяйству (1965–1974 гг.)» та ін. [1]

У період утвердження незалежної Української держави було опубліковано ряд цікавих збірників документів і матеріалів, які відображають певні аспекти обраної нами теми. Зібрані в них документи торкаються багатьох складних проблем історії України радянського періоду, в тому числі пов'язаних з життям тодішнього села. Серед цих збірників варто назвати «Національні відносини в Україні у ХХ ст.», «Культурне життя в Україні. Західні

землі», «Україна у ХХ столітті» [2]. Окремі оригінальні документи з історії українського села вміщені також у додатках до деяких монографічних досліджень.

Третю групу джерел становлять статистичні збірники, які дають можливість простежити динаміку розвитку закладів культури та освіти, зміни складу працівників цих галузей, ключові соціально-економічні показники УРСР і Волинської області тощо. До цієї групи відносяться республіканські статистичні збірники «Народне господарство Української УРСР», «Сільське господарство Української РСР», «Україна за п'ятдесят років (1917–1967)», «Народна освіта, наука і культура в Українській УРСР», а також загальносоюзні збірники «Народное хозяйство в СССР», «Культурное строительство в СССР», «Народное образование, наука и культура в СССР», «Сельское хозяйство СССР» та ін. [3]

Зазначимо, що статистичні відомості, вміщені у названих збірниках, стосуються загальних параметрів і базових тенденцій економічного, соціального і культурного розвитку СРСР та УРСР. Вони складають своєрідний фоновий матеріал для аналізу культурно-освітніх процесів у волинському селі, дозволяють показати досліджувану проблему в ширшому союзному і республіканському контексті. Вони також дають можливість виявити певну регіональну і місцеву специфіку розвитку закладів культури та освіти.

Відомо, що радянська статистична служба була складовою частиною централізованого державно-бюрократичного апарату, який цілком підпорядковувався вказівкам партійно-політичної верхівки країни. Тому офіційні статистичні дані нерідко підлягали довільній корекції, про що, зокрема, згадував у своїх спогадах М. Хрущов [4, 18]. Однак окремі недоліки і хиби державної статистики не означають, що сучасні дослідники повинні відмовитися від цього типу джерел. Тим більше, що ці статистичні відомості доповнюються іншими матеріалами, архівними документами, в тому числі місцевих партійних і радянських органів.

Четверту групу джерел складають періодичні видання, перш за все загальносоюзна, республіканська, обласна і районна преса. В роботі використано публікації, вміщені в газетах «Правда», «Известия», «Труд», «Сельская

жизнь», «Радянська Україна», «Правда України», «Молодь України», «Сільські вісті» та інших. У них опубліковано чимало статей, дописів, заміток, які стосуються економічного, соціального, культурного життя українського села. Більшість таких публікацій носить пропагандистський відтінок, проте навіть в такому випадку вони мають певну інформаційну цінність. Деякі публікації розкривають проблеми і труднощі, які існували в житті радянського села.

Не менший інтерес викликають місцеві волинські видання, зокрема обласна газета «Радянська Волинь», районні газети «Сільські новини», «Зоря комунізму», «Нове життя», «Прапор Леніна», «Радянське Полісся» та ін. На відміну від союзної і республіканської преси, місцеві газети рідко публікували узагальнюючі матеріали з життя села. Як правило, вони вміщували на своїх сторінках статті й замітки про буденне життя колгоспників, про кращих виробників, працівників культури та освіти тощо. Однак такі публікації також важливі для дослідників, оскільки дають широкий фактичний матеріал для аналізу повсякденного життя волинського села.

У місцевій пресі більшу частину матеріалів складали публікації агітаційно-пропагандистського характеру, які відображали бажаний, а не реальний стан речей. Зазвичай, успіхи перебільшувалися, недоліки замовчувалися, негаразди списувалися на бездіяльність керівників місцевого рівня. Часто публікації мали безсистемний і непослідовний характер: порушуючи проблему, журналісти і редколегії не відстежували процес її вирішення. Не завжди вдавалися спроби авторів – журналістів, керівників господарств, рядових колгоспників – розв'язати практичні проблеми, які виникали в галузі культури та освіти на селі.

О. МАЙБОРОДА
Lutsk

THE SOURCE BASE OF IN INVESTIGATION OF SOCIO-CULTURAL DEVELOPMENT OF VOLYN VILLAGE IN THE PERIOD OF SO CALLED DEVELOPED SOCIALISM

This article characterizes the main kinds of sources that allows to reproduce the key facts, the trends and the peculiarities of development of cultural, educational, religious life of Volyn village in 1964–1985. The source base is divided into the following groups: the archival documents which are not published, the documents and materials which are published, statistical collection and periodicals. It is remarked that the most valuable actual regional material is used from the unpublished sources which are concentrated in the funds of state archive in the region of Volyn. It is remarked on the necessity of critical mark and the balanc-

Отже, огляд джерельної бази показує, що сьогодні існує доволі широке коло документів і матеріалів, які більшою чи меншою мірою торкаються проблем культурного, освітнього і релігійного життя волинського села. Основою джерельної бази запропонованої розвідки стали неопубліковані документи, що містяться у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, а також Державного архіву Волинської області. Цінним джерелом при розробці визначених у роботі завдань є збірники документів і матеріалів, статистичні збірники, періодичні видання і спогади. Весь цей комплекс джерел дозволяє доволі повно й різнопланово показати проблеми духовного життя волинського села у 1964–1985 рр.

Список використаних джерел

1. «Волинь Радянська. 1939–1965 рр.», «Культурне будівництво в УРСР», «Освіта в Українській РСР», «Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР. 1939–1979», «Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР. 1939–1989», а також видані на загальносоюзних матеріалах збірники «Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа», «Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам», «Решения партии и правительства по сельскому хозяйству (1965–1974 гг.)».
2. «Національні відносини в Україні у ХХ ст.», «Культурне життя в Україні. Західні землі», «Україна у ХХ столітті».
3. «Народне господарство Української УРСР», «Сільське господарство Української РСР», «Україна за п'ятдесят років (1917–1967)», «Народна освіта, наука і культура в Українській УРСР», а також загальносоюзні збірники «Народное хозяйство в СССР», «Культурное строительство в СССР», «Народное образование, наука и культура в СССР», «Сельское хозяйство СССР».
4. Хрущев М. Личность, время, реформы // Свободная мысль. — 1994. — № 10. — С. 18–32.

ing with other sources in analysing of published sources with the objective aim of reproduction of historical events and processes.

Key words: Volyn, historical sources, culture, religion, education.

О. Л. МАЙБОРОДА

г. Луцк

ИСТОЧНИКОВАЯ БАЗА ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ ВОЛЫНСКОГО СЕЛА В ПЕРИОД ТАК НАЗЫВАЕМОГО СОЦИАЛИЗМА

В предложенной статье охарактеризованы основные виды источников, которые позволяют воссоздать ключевые факты и тенденции и особенности развития культуры, образования и религиозной жизни волынского села в 1964–1985 гг. Источниковая база распределена на такие группы: ранее непечатные архивные документы; печатные документы и материалы; статистические сборники; периодические издания. Замечено, что особенно ценный фактический региональный материал использован из ранее непечатных источников, сосредоточенных в фондах Государственного архива Волынской области. При анализе печатных источников, отмечено на необходимости критической оценки и сопоставления с другими источниками с целью объективного воссоздания исторических событий и процессов.

Ключевые слова: Волынь, исторические источники, культура, религия, образование.

Стаття надійшла до редколегії 01.11.2015

УДК 929.6 (477.61)

Г. М. МАРИНЧЕНКО

м. Миколаїв

grockova.anyu@mail.ru

СУЧАСНИЙ СТАН ГЕРАЛЬДИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

З'ясовано стан та місце геральдичної науки в системі історичних знань сучасної України. Розкриваються історія створення та основні напрямки роботи Українського геральдичного товариства.

Ключові слова: геральдика, Українське геральдичне товариство, герботворення, Україна.

Україна, як відомо відносно молода держава, в наступному, 2016, році відзначатиме 25-річчя своєї незалежності. Однак має вона доволі складну, цікаву та строкату історію. Починаючи з 90-х років минулого століття наукові дослідження отримали новий поштовх. Не оминуло це і історичну галузі. Саме від початку 1990-х років бере початок розвитку як окремих галузей історичної науки більшість галузей допоміжних історичних дисциплін радянського періоду. Серед них власне і геральдика. Іншим надано статус спеціальних історичних дисциплін.

Однак, варто зазначити, що сучасний період герботворення комплексно ще не описаний і потребує відповідного історичного й фахового аналізу всіх своїх аспектів, а саме: особливостей його розгортання, символіки міських знаків, проблем, які постають при створенні й затвердженні нових гербів.

Метою дослідження є визначення стану геральдики на сучасному етапі розвитку історичної науки, з'ясувати хто саме і яким чином створює нові геральдичні знаки в Україні.

Частково процес герботворення в Україні останніх років на загальнодержавному рівні відображений у монографіях А. Гречило [1; 2] та роботах Я. Іщенко [3-7]. Значний внесок зроблено істориками-кресназвцями. Проте на жаль опубліковані вони в рамках місцевих, районних, рідше обласних конференцій та видань, що вийшли мало не одиничним екземплярами.

Приступивши до пошуку матеріалів щодо історії герба одного з населених пунктів Миколаївщини, наштовхнулися на відсутність загальнодержавного академічного видання, де містилися хоча б основні теоретичні принципи геральдичної науки, чи хоча б віхи розвитку геральдичної науки в Україні. Вже